

має власний розподіл за горизонталлю, але й видовий об'єкт злочинів як частина родового об'єкта повинен також розглядатися на рівні горизонталі. Саме в такому розташуванні видовий об'єкт буде відігравати свою роль щодо більш досконалої структурованості кримінально-правових норм, які сьогодні поєднуються під проводом родового об'єкта.

Визнання в теорії кримінального права видового об'єкта є логічним розвитком вчення про цей феномен, яке дозволяє наблизитися до більш чіткого визначення у рамках родового об'єкта злочинів певних видів (груп) суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом, а відтак удосконалити структуру Особливої частини чинного КК України.

Осадчий В. І., доктор юридичних наук, професор

РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ЗАУВАЖЕННЯ ДО ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ

Проектом Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» (далі – Проект) низку положень КК України (далі – КК) пропонується викласти або ж в новій редакції, або ж внести до них зміни чи доповнення. До окремих з них наявні зауваження.

1. Щодо обставини, що виключають злочинність діяння

1.1. В ст.ст. 36, 37 КК Проектом **пропонується термін «суспільна небезпечність» замінити терміном «кримінальна протиправність»:**

– при вирішенні питань правомірності поведінки особи в стані необхідної оборони (ст. 36 КК) можуть виникати проблеми у випадку, коли оборона чинилась не від кримінального правопорушення, а лише від суспільно небезпечного посягання.

1.2. В ст. 38 КК Проекту дозволяється затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення:

– запропоноване вживання терміну **«кримінальне правопорушення»** замість терміну **«посягання»** може створювати складнощі при вирішенні питання законності затримання.

Якщо розуміти термін «кримінальна протиправність діяння» як забороненість його вчинення кримінальним законом, а протиправні діяння – проступки – тільки як:

– «умисне чи необережне діяння, яке заподіює істотну шкоду, яка не є ні значною шкодою, ні тяжкими наслідками;

– умисне діяння, яке створює загрозу заподіяння значної шкоди» (ч. 2 ст. 11-1 Проекту),

то вказівка в ч. 2 ст. 38 Проекту на можливість умисного заподіяння особі, що вчинила кримінальне правопорушення, тяжкої шкоди, може створити враження, що така шкода може бути заподіяна і при затриманні особи, яка вчинила кримінальне правопорушення – проступок. Але ж проступок – це тільки умисне чи необережне діяння, яке заподіює істотну шкоду, **яка не є ні значною шкодою, ні тяжкими наслідками** або умисне діяння, яке лише створює загрозу заподіяння значної шкоди.

Як за таких умов, хай навіть гіпотетично, допускати можливість умисного заподіяння особі, яка вчинила проступок, тяжкої шкоди?

1.3. Аналогічне стосується і ст. ст. 39, 40, 42, 43 Проекту.

Більше того, підкреслимо, що в ст. 43 чинного КК йдеться **про виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації**. Злочинна діяльність організованої групи чи злочинної організації проступком не є.

2. Щодо злочинів проти безпеки виробництва

2.1. В статтях Проекту не визначено вини щодо наслідків. Це ускладнюватиме застосування норм закону.

2.2. В ст. 271 Проекту не розмежована відповідальність за порушення вимог законодавчих актів та за порушення інших нормативно-правових актів про охорону праці.

2.3. Щодо встановлення відповідальності за спричинення таких наслідків як «створення загрози загибелі людини чи загрозу настання інших тяжких наслідків»:

– настання таких наслідків може таїти в собі небезпеку для потерпілого, однак вона є лише потенційною. Встановити, що з потерпілим дійсно можуть трапитися реальні нещасні випадки можна лише гіпотетично.

Більше того, судова практика застосування норм про відповідальність за злочини проти безпеки виробництва

(частини перші ст.ст. 271–275 КК України) показує, що суди на такі факти реагують м'яко.

Виходячи з цього, вважаємо, що не варто задіювати на випадки порушень відповідних правил безпеки виробництва, коли це створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків, засоби кримінально-правового реагування. За такі порушення слід передбачити реагування адміністративно-правовими засобами, збільшивши шляхом прийняття законодавчого акту розміри штрафів за порушення відповідних правил безпеки виробництва.

За даних обставин, адміністративно-правове реагування буде не лише реагуванням швидким, але і більш ефективним [1].

2.4. В ст. 543 Проекту встановлено відповідальність за порушення вимог законодавства про охорону праці – умисне чи необережне порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці службовою особою підприємства, установи, організації або громадянином – суб'єктом підприємницької діяльності, **якщо це заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого, яка не є значною.**

Якщо виходить з того, що значна шкода – це, зокрема, середньої тяжкості тілесне ушкодження (згідно Примітки до Проекту Розділу III «Кримінальне правопорушення, його види та стадії»), то в диспозиції ст. 543 Проекту йдеться про легке тілесне ушкодження.

У ст. 448 Проекту встановлена відповідальність за умисне легке тілесне ушкодження. Про відповідальність за необережне легке тілесне ушкодження мови не йде.

В диспозиції ст. 543 Проекту вина щодо діяння (дії, бездіяльності) визначена як умисна чи необережна. Щодо наслідків в даному разі вина може бути лише необережною. Таким чином, в ст. 543 Проекту допускається відповідальність фактично за необережне легке тілесне ушкодження.

3. Щодо злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян

3.1. Проект передбачає встановлення відповідальності за злочин та за проступок кримінальний.

Який критерій їх розмежування? Чому, наприклад, опір представників влади (ст. 591 Проекту) визначено як проступок кримінальний, а опір працівникові правоохоронного органу,

державному виконавцю під час виконання ним службових обов'язків, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві під час виконання цими особами покладених на них обов'язків щодо охорони громадського порядку, або уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб – злочином (ст. 342 Проекту)?

В п. 40 Додатку 2 Проекту термін «опір» визначено як активна фізична протидія здійсненню представником влади покладених на нього законом обов'язків.

Складається враження, що один і той же опір одночасно визнано і злочином, і проступком

3.2. Чому в рамках одного нормативно-правового акту (в даному випадку – КК) дано визначення терміну «представник влади» *лише* щодо змісту ст. 589 Проекту? А як розуміти зміст цього ж таки терміну в ст. 591 Проекту)?

3.3. В Проекті запропоновано посилити покарання за посягання на життя працівника правоохоронного органу (ст. 348 чинного КК), а чому ст.ст. 345, 347 КК пропонують виключити? Логічно діяти в одному руслі.

3.4. В Додатку 2 Проекту:

а) при визначенні термінів: «близькі особи (близькі)», «близькі родичі» перший з них охоплює і другий.

Можливо доцільно вжито лише термін «близькі»?

При цьому зауважимо, що терміни «близькі родичі та члени сім'ї» розкривають й інші нормативно-правові акти. Бажано визначити зміст цих термінів в одному з них;

б) наведено визначення терміну «непокора» як відкрита відмова від виконання конкретних вимог представника влади, який мав право пред'явити такі вимоги, якщо особа була зобов'язана і могла їх виконати.

А що представляє собою «відкрита відмова»? В ст. 589 Проекту, в якій передбачена відповідальність за злісну непокору законному розпорядженню чи вимозі представника влади, зміст терміну «злісна непокора» розкрито в трьох пунктах. На який орієнтуватись?;

в) в п. 13 Додатку 2 Проекту дано визначення терміну «вчинення кримінального правопорушення у зв'язку з виконанням особою службового, професійного або

громадського обов'язку» – вчинення кримінального правопорушення з метою не допустити чи перепинити правомірну діяльність потерпілого у зв'язку з виконанням ним одного із зазначених обов'язків, змінити характер такої діяльності **або з мотивів помсти** за неї незалежно від часу, що минув з моменту виконання потерпілим своїх обов'язків.

На нашу думку, змістом цього мотиву може бути **лише невдоволення** виконанням особою службового, професійного або громадського обов'язку, що і викликає у суб'єкта бажання не допустити правомірну діяльність, змінити її характер чи вчинити злочин через діяльність, яка вже відбулась. Тому вважаємо зайвим вживання терміну «або з мотивів помсти». За даних умов рушійною силою злочину виступає все-таки невдоволення діяльністю, що мала місце;

г) в п. 19 Додатку 2 Проекту наведено визначення терміну «законодавство про кримінальну відповідальність» – єдиний кодифікований закон, **Кримінальний кодекс України**, а також його окремі структурні елементи (норми): частини, книги, розділи, статті, частини статей, пункти, абзаци, речення, словосполучення, слова і цифри.

Якщо законодавство про кримінальну відповідальність визначається лише як КК – то чи не простіше саме цей термін – Кримінальний кодекс і вживати?

д) в п. 71 Додатку 2 дано визначення терміну «фізичне насильство» – протиправний **вплив на організм** іншої людини шляхом нанесення ударів, побоїв, мордування тощо, який вчинюється проти її волі і спричинює їй фізичну і моральну шкоду.

Незрозуміло, чи є в даному разі позбавлення волі особи фізичним насильством?

4. Щодо злочинів проти правосуддя

4.1. Стаття 371 Проекту названа – «завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою».

Проте в ч. 1 цієї статті відповідальність передбачена лише за завідомо незаконні затримання або привід. В ч. 2 – за завідомо незаконне тримання під вартою, вчинене службовою особою місця попереднього ув'язнення.

Чому не передбачена відповідальність за завідомо незаконний домашній арешт?

4.2. Чому відповідальність за завідомо незаконні затримання або привід (ст. 371 Проекту) передбачена службовою особи органу досудового розслідування? Чому б не вказати конкретно на особу, яка проводить досудове слідство? (останнє зауваження стосується також редакцій ст. 372 Проекту).

Чому відповідальність за завідомо незаконне тримання під вартою передбачена лише службовою особи місця попереднього ув'язнення?

4.3. Чому з назви ст. 375 Проекту «Постановлення (ухвалення) суддею незаконного або необґрунтованого судового рішення» вилучена вказівка за завідомість?

4.4. Щодо встановлення відповідальності за невиконання слідчим вказівок прокурора (ст. 612 Проекту): умисне систематичне (три чи більше рази) невиконання слідчим органу досудового розслідування законних вказівок прокурора, наданих ним у письмовій формі при здійсненні кримінального провадження, –

карається штрафом від 30 до 40 штрафних ставок або виправними роботами II ступеню, або службовими обмеженнями II ступеню.

Чинний КК вже було доповнювався ст. 381-1 (виключена на підставі Закону № 1697-VII від 14.10.2014. Нами раніше вже обґрунтовувалась потреба виключення цієї статті [2]). Зміст цієї диспозиції фактично тотожний диспозиції ст. 612 Проекту.

Диспозиція ст.381¹ КК України «Умисне систематичне невиконання слідчим органу досудового розслідування законних вказівок прокурора, наданих ним письмово в установленому кримінальним процесуальним кодексом України порядку, при здійсненні кримінального провадження» відразу викликала зауваження.

1. В диспозиції статті наявні повтори: одночасно вказано на **законні вказівки** та на те, що вони надані в **установленому кримінальним процесуальним кодексом України порядку**. Але законні вказівки можуть надаватись лише в установленому кримінальним процесуальним кодексом України порядку. Інакше вони незаконні. Тому повтори рекомендувалось вилучити.

2. В диспозиції статті вказано на невиконання слідчим вказівок прокурора. Як розуміти зміст терміну «невиконання» – це стовідсоткове ігнорування вказівок чи лише якоїсь частини

їх? Відомо, що КК розрізняє відповідальність за невиконання та неналежне виконання службових обов'язків. Наприклад, в ст.367 КК «Службова недбалість». Тому і в диспозиції ст.381¹ КК рекомендувалось вказати на невиконання та на неналежне виконання вказівок.

3. В диспозиції статті вказано на невиконання слідчим органу досудового розслідування законних вказівок прокурора, наданих ним **письмово** в установленому кримінальним процесуальним кодексом України порядку. Але лише письмові вказівки і є законними. І саме так зазначено в КПК. В ч.4. ст.40 КПК говориться, що «слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у **письмовій** формі». Тому в диспозиції ст.381¹ КК рекомендувалось вказати на невиконання чи неналежне виконання законних вказівок.

Було зроблено ще одне загальне зауваження до ст.381¹ КК. В ній кримінальній відповідальності передують дисциплінарна відповідальність. Інакше кажучи, в статті передбачена дисциплінарна преюдиція. Одне невиконання слідчим вказівок прокурора не є злочином. І лише трьохразовим невиконанням досягається необхідний для злочину рівень суспільної небезпеки.

Цю статтю рекомендувалось виключити, головним чином тому, що застосування її було проблематичним, зважаючи на зміст диспозиції. І, як відомо, дана стаття була виключена з КК. Тому недоцільним є й існування ст. 612 Проекту.

Вважаємо, що широкі обговорення Проекту сприятиме виробленню конструктивних пропозицій, спрямованих на вдосконалення кримінально-правових норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Осадчий В. І. Злочини проти безпеки виробництва / В. І. Осадчий : монографія. – К. : Інтерсірвіс, 2012.

2. Осадчий В. І. Кримінально-правова характеристика невиконання слідчим вказівок прокурора (ст. 381-1 КК України) та проблеми застосування норми / В. І. Осадчий // Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави: Третя міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 20–21 березня 2013 р. – К.: ІВЦ «Вид-во «Політехніка», 2013. – С. 26–30.